

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Найчук В. В., *асп. СумДУ*,
Іванова Т. В., *доц. СумДУ*

У психології розроблено кілька підходів до організації процесу засвоєння знань. Наприклад, Н.О. Менчинська [1] та Д.Н. Богоявленський [2] особливо детально досліджували роль в цьому аналітико-синтетичної діяльності, порівнянь, асоціацій, узагальнень, які спираються на конкретні дані, а також значення самостійного пошуку ознак понять, що засвоюються, та способів розв'язування нових типів завдань у процесі засвоєння.

Н.О. Менчинська при цьому приділяла велику увагу розвитку здатності навчатися, у яку вона включає узагальненість розумової діяльності, економічність мислення, змістову пам'ять, характер зв'язку наочно-образних та абстрактних компонентів мислення. Розвиваючи у процесі навчання ці якості мислення, можна забезпечити розвиток здатності до навчання, а на цій основі сприяти підвищенню ефективності процесу засвоєння в цілому.

Д.Б. Ельконін [3] і В. В. Давидов [4] досліджували такі шляхи засвоєння, коли узагальнення з'являлись не традиційно, на основі переходу від часткового до формально загального, а на основі первинного ознайомлення тих, хто навчається, з деякими більш узагальненими теоретичними положеннями (змістовими абстракціями), щоб потім дедуктивно виводити з них більш часткові властивості, більш конкретні знання про явища предметного характеру.

Нових відтінків набуває структура циклу засвоєння в теорії, розробленій П.Я. Гальперіним і Н.Ф. Талізінною [5]. У відповідності з цією теорією існує п'ять етапів засвоєння нових дій. Цей ланцюг розумових дій забезпечує перехід дій із зовнішнього плану до внутрішнього. Такий процес називають інтеріоризацією. Але ця концепція більш стосується пояснювально-ілюстративного навчання, а не проблемного, яке далеко не завжди починається з предметного сприйняття, а передбачає осмислення логічних завдань зразу ж у словесній формі зовнішнього чи внутрішнього плану.

Незважаючи на цілий ряд можливих підходів до характеристики процесу навчальної діяльності, все ж можна охарактеризувати деякі типові варіанти дій тих, хто навчається (студентів, слухачів), під керівництвом викладача та під час повністю самостійної навчальної діяльності.

Умовно можна виділити два типи варіантів навчальної діяльності студентів (слухачів). Один з них протікає під час заняття або іншої форми навчання слухачів, де провідну, спрямовуючу роль здійснює викладач. Інший - під час самостійної роботи слухачів на занятті або під час їх самопідготовки.

У випадку, коли навчальна діяльність протікає під керівництвом викладача, можна виділити такі навчальні дії слухачів:

- прийняття навчальних завдань та плану дій, запропонованого викладачем;
- здійснення навчальних дій і операцій щодо розв'язання висунутих завдань;
- регулювання навчальної діяльності під впливом контролю викладача та самоконтролю;
- аналіз результатів навчальної діяльності, що здійснюється під керівництвом викладача.

В ході самостійної навчальної діяльності, яка здійснюється без безпосереднього керівництва викладача в даний момент, зазвичай виділяють такі дії:

- планування або конкретизація завдань своєї навчальної діяльності;
- планування методів, засобів та форм навчальної діяльності;
- самоорганізація навчальної діяльності;
- самоконтроль в ході навчальної діяльності;
- саморегулювання учення;
- самоаналіз результатів навчальної діяльності.

Структурні елементи навчальної діяльності дещо змінюються в залежності від характеру навчальних завдань, що вирішуються, від провідних методів, що при цьому використовуються. Структура навчальної діяльності слухачів при безпосередньому керівництві нею з боку педагога повною мірою узгоджується з структурою дій викладача. Взаємодія викладача і слухача проявляється і в тому випадку, коли студенти зайняті самостійною навчальною діяльністю поза аудиторією або під час виконання самостійної роботи на занятті. В цьому випадку педагог опосередковано спрямовує дії слухачів, тому що перед цим він поставив перед ними задачі, спрямував активне виконання завдань, візьме участь в аналізі результатів виконання завдання.

Навчально-пізнавальна діяльність супроводжується внутрішнім психічним процесом засвоєння слухачами навчальної інформації. Ефективність засвоєння залежить від мотивації навчання. Знаючи

навчальні мотиви студентів групи, педагог може намітити, над подоланням яких саме недоліків слід наполегливо попрацювати найближчим часом. Якщо викладач виявляє, що у слухачів недостатньо розвинуті мотиви обов'язку, то він вживає заходів щодо роз'яснення суспільної значущості навчання.

Водночас педагог вчить розуміти й суб'єктивне значення навчання: що може дати вивчення цього предмета для розвитку здібностей студента, для його професійної орієнтованості, для оволодіння професією. Все це сприяє формуванню у слухача уміння знаходити у змісті нової теми імпульс, котрий сприяє її активному вивченню, виходячи з актуальності, новизни, значущості змісту тощо. Крім того, необхідно раціонально застосовувати у навчальному процесі вимоги і заохочення, адже при недодержуванні почуття міри неминучі у першому випадку мотиви страху, боязні, постійного чекання покарання, а в другому - при непомірних заохочуваннях з боку викладача - розвиток честолюбства, створення стресових станів тощо.

Психологічні основи навчального процесу у вищому закладі освіти не вичерпуються наведеними основними рисами. Вони не можуть стояти на місці, потребують постійного зміцнення, розширення, збагачення, творчого переосмислення та впровадження усіх здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогічної й психологічної наук.

Література

1. Менчинская Н.А. Психологические основы обучения // Основы дидактики / Под ред. Б.П. Есипова. – М.: Просвещение, 1967. – С. 132 – 175.
2. *Богоявленский Д.Н., Менчинская Н.А. Психология усвоения знаний в школе.* – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 348 с.
3. Эльконин Д. Избранные психологические труды М.: Педагогика, 1989. - 560 с.
4. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
5. Гальперин П.Я., Талызина Н.Ф. Формирование начальных геометрических понятий на основе организованного действия // Вопросы психологии, 1957. – №1. – С.30 – 40.

Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та

соціальних комунікацій, м. Суми, 19-20 квітня 2013 р. / Відп. за вип.
В.В. Опанасюк. — Суми : СумДУ, 2013. — Ч.3. — С. 145-147.